

סוגיית השתתפות תושבי מזרח ירושלים בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית – מכשול

לעריכתן

יוחנן צורף, קובי מיכאל, גלעד שר

השתתפות תושבי מזרח ירושלים בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית הפכה למוקד המחלוקת בין ארגוני פתח וחמאס. בעוד הרשות הפלסטינית בשליטת פתח מתנה את השתתפותם בהסכמה ישראלית, מבהיר חמאס שאין בזה כל צורך וכי על שני הצדדים להיאבק יחדיו על מנת לאלץ את ישראל לאפשר את השתתפות תושבי מזרח העיר. שני הגורמים אינם ששים לבחירות והיו מעדיפים לדחותן אך הכניסו עצמם למלכוד, כשכל צד מנסה להטיל על הצד האחר את האחריות לדחייתן. אבו מאזן, שהחל במהלך, עלול לשלם יחד עם ארגונו פתח מחיר גבוה אם תוטל עליהם האחריות לכך. יוזכר שתושבי מזרח העיר השתתפו בעבר בבחירות למועצה המחוקקת ולנשיאות ורשאים להשתתף בהן כיום בהתאם להסכמי הביניים שנחתמו בין ישראל לאש"פ. טוב תעשה ישראל אם לא תנקוט מהלך שיצייר אותה כמתנגדת לבחירות אלא תשתמש בהסכמים המתנים את ההשתתפות בבחירות בהתנערות מטרור ואלימות ובכיבוד ההתחייבויות שנקבעו בהם.

כל הארגונים והפלגים הפלסטינים, להוציא הג'האד האסלאמי, הסכימו על קיום בחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית, אך נראה שסוגיית השתתפותם של תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים בבחירות נותרה במחלוקת בין שני הארגונים הגדולים - פתח וחמאס. יו"ר הרשות הפלסטינית אבו מאזן מתנה את פרסום הצו הנשיאותי הרשמי להוצאת הבחירות לפועל באישור ממשלת ישראל להצבעת תושבי ירושלים הערביים בקלפיות שיוצבו במזרח העיר, בעוד חמאס אינו רואה בכך תנאי להכרזה רשמית על קיום בחירות.

אמנם חמאס ופתח כאחד אינם נלהבים לקיים בחירות, אך לחצים מבית ומחוץ הובילו להעלאת הנושא על סדר היום. אבו מאזן, שיזם את הרעיון, ביקש לנטרל לחצים מצד מדינות מובילות באירופה, שהביעו מורת רוח משלטונו הממושך, כ-14 שנים, ללא בחירות. קנצלרית גרמניה, אנגלה מרקל, אמרה לו בפגישה שנערכה ביניהם באוגוסט 2019 כי במשך שנות שלטונו היא עצמה עברה חמש מערכות בחירות, בעוד הוא דוחה את הבחירות ומאבד לגיטימציה. יוזכר כי אירופה היא כיום המשענת הכלכלית והמדינית העיקרית של הרשות הפלסטינית בזירה הבינלאומית, לאחר סדרה של הצהרות ביקורתיות וסנקציות מעשיות שנקט ממשל טראמפ כלפי הפלסטינים. לכך מצטרפת ההידרדרות המתמשכת בחשיבותה של הסוגיה הפלסטינית בקרב הנהגות בעולם הערבי. הלחצים על אבו מאזן מחוץ מצטרפים ללחצים מבית, המתבטאים בגילויי מחאה של צעירים ובחוסר אמון מוחלט ברשות הפלסטינית, בפתח ובאבו מאזן עצמו. הזירה הפנימית ביקורתית וספקנית מאוד כלפי אבו מאזן והרשות הפלסטינית ומגלה כלפיהם חוסר אמון.

חמאס אף הוא מתמודד זה מכבר עם קשיים שמציבה השליטה ברצועת עזה. הנהגת הארגון הגיעה למסקנה שלא ניתן לנהל בו-זמנית התנגדות מזוינת נגד ישראל ושלטון אזרחי. כשהכביד

אבו מאזן ב-2017 את הסנקציות על הרצועה, חמאס אף ניאות, חרף התנגדותו לכך עד אז, למסור את השליטה האזרחית באזור לידי הרשות - אמנם תוך שימור השליטה בזרוע הצבאית של הארגון. סבבי העימות בין חמאס לישראל בעשור האחרון פגעו בארגון קשות, נוסף להרס התשתיות ברצועה, והגבירו את התסכול והזעם בקרב התושבים כלפי הארגון והנהגתו. ההרס וההזנחה ניכרים בכל מקום, הצרכים הבסיסיים אינם מסופקים, ההכנסה וכוח הקנייה מצויים בירידה מתמדת. חמאס נתפס בעיני רבים ברצועה כמי שהגיע למבוי סתום וכגורם למצוקה חמורה אף יותר משהייתה בימי שליטת פתח באזור. על כן, חמאס מחפש בשנים האחרונות דרכי התנגדות לא חמושות נגד מה שהוא מגדיר הכיבוש הישראלי, מבלי לפגוע בדימויו כתנועת התנגדות. מתוך עזה נשמעים קולות של חוסר שביעות רצון בהנהגת חמאס מתפקודה של חבורת סנוואר, רוחי מושתהא ותופיק אבו נעים, ששוחררו בעסקת שליט ונבחרו להנהגת הרצועה.

כשהעלה אבו מאזן את הצעתו לקיים בחירות, הוא קיווה שחמאס ידחה את ההצעה אך תקוותו נכזבה: חמאס מצדו העריך כי אין הוא מתכוון לכך ברצינות וכי מטרתו היא להטיל עליו את האחריות לאי-קיומן. הכרזתו בעצרת הכללית של האו"ם בספטמבר 2019 בדבר כוונתו לקיים בחירות, נועדה להתמודד עם האגרת שחמאס העביר קודם לכן לידי מזכ"ל האו"ם, ובה כפירה בלגיטימיות של אבו מאזן כנציג הבלעדי של הפלסטינים. לכן, חמאס הסכים לקבל את התנאים שהציב אבו מאזן, בכלל זה קיום בחירות בשיטה היחסית בלבד וביטול החלק האיזורי, שעל בסיסו נבחרו מחצית מן החברים במועצות המחוקקות הקודמות, וכן להפרדה בין הבחירות למועצה לבין הבחירות לנשיאות. זאת, בניגוד לסיכומים בין שני הארגונים בעבר.

ואולם, אבו מאזן נאחז בסוגיית השתתפותם של ערביי מזרח ירושלים כזו שתסכל את מימוש רעיון הבחירות. יצוין כי השתתפותם מעוגנת בהסכם הביניים ("אוסלו ב"), שנחתם בין ישראל לאש"ף בספטמבר 1995, והוא עדיין בתוקף, ובו נקבעו הנהלים להשתתפות תושבי מזרח העיר בבחירות, לרבות התנאים לכשירותו של מועמד.

בנאומו של אבו מאזן, ששודר ב-1 בינואר בעצרת פתח שנערכה ברצועה, הוא שב והבהיר: "לא נקיים בחירות בלי שירושלים תהיה בלפן, היינו כל תושב ירושלמי יצביע מלב ירושלים המזרחית". מניסוח זה ניתן להבין שאבו מאזן מאתגר את ישראל בנוגע להצבעה בבתי הדואר, במתכונת הפעמים הקודמות וכמעט אסול, ומכוון להצבעה גם שלא בבתי הדואר, בידיעה שישראל תדחה דרישה כזו. חמאס, לעומת זאת, רואה בדרישה זו אמתלה והבהיר כי "אין סיבה לעכב את הצו הנשיאותי בעניין הבחירות לאחר שהוא ושאר הפלגים הביעו את הסכמתם לקיומן". בחמאס סבורים כי אבו מאזן חושש מעימות עם ישראל אם זו לא תאפשר את השתתפות תושבי מזרח ירושלים בבחירות, לאחר הוצאת הצו הנשיאותי מטעמו. אלא שחמאס מעוניין במאבק משותף מסוג זה נגד ישראל, תוך הנעת מחאת המונים. הנהגת הארגון מניחה שכך ניתן יהיה להפיח רוח במפרשי ההתנגדות, לרומם את רוח הציבור הפלסטיני ולהפקיע מידי ישראל את בלעדיות ההחלטה בעניין הבחירות. בדיוק מכך, ובפרט מערעור היציבות בגדה המערבית, חושש אבו מאזן. על כן הוא חותר לגייס לחץ בינלאומי על ישראל כדי שתאפשר את שיתוף תושבי מזרח ירושלים בבחירות ודורש ערבויות שיבטיחו זאת בטרם יפרסם את הצו, או – עדיף מבחינתו – לגרום לקהילה הבינלאומית לחדול מהקריאה לקיים את הבחירות ולייחס לישראל את האשמה בגין סיכול היוזמה. אבו מאזן מערב את הקהילה הבינלאומית, לרבות בנאומו מעל בימת האו"ם, וכך קושר אותה באחריות לקיומן או לאי-קיומן של הבחירות.

במצב הדברים שנוצר, והמלכוד שאליו קלע את עצמו, עומדות לכאורה בפני אבו מאזן האפשרויות הבאות:

1. **דחית מועד הבחירות** - עד לאחר הבחירות לכנסת בישראל האמורות להתקיים במאס, בתקווה שתיבחר ממשלה שלא תתנגד להשתתפות תושבי מזרח ירושלים בהן, ובהמשך פניה למדינות אירופה בבקשה להפעיל על ישראל לחץ לאפשר את השתתפותם, או לחילופין יחדלו מהלחץ לקיים בחירות.
 2. **קיום בחירות בפאתי ירושלים** - היינו הצבת קלפיות בשכונות הסמוכות למזרח העיר, או מחוצה לה – מהלך שלהערכתנו ישראל עשויה לקבל. המשמעות היא קשיי גישה של תושבי מזרח העיר לקלפיות, ירידה במספר המצביעים ופגיעה באמינות אבו מאזן, שדרש שהבחירות תתקיימנה בלב העיר המזרחית.
 3. **קיום בחירות ללא השתתפות תושבי מזרח ירושלים** – המשמעות היא מבוכה לאבו מאזן ויתרון לחמאס.
 4. **תחליף לבחירות** - אם לא תתקיימנה בחירות, והפילוג בין פתח לחמאס ימשך, צפוי שתעלה דרישה למציאת מכניזם חלופי לניהול ענייני הפלסטינים. קריאה לשותפות בין פתח לחמאס בשלטון הושמעה לאבו מאזן בביקורו שנערך בנובמבר 2019 בדוחה, קטר.
- בכל מקרה, אבו מאזן יידרש להידבר עם הפלגים והארגונים הפלסטיניים השונים על מנת לשתף אותם באחריות לבחירת החלופה, וכך לחסוך מעצמו ביקורת כמי שאינו עומד בדיבורו. שני הארגונים החברים באש"פ, החזית העממית לשחרור פלסטין והחזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין, עשויים לתמוך בו. עם זאת, מנקודת המבט של הרשות הפלסטינית, היעדר בחירות או שיחות על אודות פיוס בין-ארגוני עם חמאס עלולים לחזק את מגמת הבידול, את אופציית "ההסדרה" הנפרדת בין חמאס לישראל ואת החששות מפני "החדרת עסקת המאה" דרך החצר האחורית, קרי רצועת עזה.
- ישראל מצידה החליטה לא להגיב לפניית אבו מאזן בדבר השתתפות תושבי מזרח ירושלים בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית, כל עוד לא פורסם הצו הנשיאותי לקיומן. עם זאת, לישראל אסור להצטייר כמי שמונעת בחירות ברש"פ. מבחינתה יש בעריכת בחירות למועצה המחוקקת בתקופה זו משום נטילת סיכון. החולשה הרבה של פתח, חוסר המוכנות שלו לבחירות, הפיצולים הרבים בתוכו ומעל הכל תחושת העליונות שאנשיו ממשיכים להביע כלפי חמאס, נוכח כישלונם המהדהד, כהגדרתם, בניהול ענייני הרצועה. כל אלה מלמדים על אי-הפקת לקחים מהבחירות למועצה המחוקקת שנערכו ב-2006 ועשויים לשחק לידי חמאס. עליה להידבר בערוצים שקטים עם גורמי הרשות הפלסטינית על מנת להבהיר כיצד היא יכולה לתרום למניעת ההשלכות השליליות הצפויות מהבחירות, וכן להציג בפני מדינות אירופאיות את הסיכון הגלום בבחירות לקיומה של רשות פלסטינית המונעת אלימות ולעיתים ביום שאחרי אבו מאזן.
- לכן, נכון תעשה ישראל אם לצד ההידברות שתקיים עם גורמי הרשות והגורמים האירופיים במטרה לדחות את הבחירות, היא תתנה את השתתפות תושבי ירושלים הערביים בהצבעה שתיערך במזרח ירושלים בהודעה מוקדמת של חמאס ושל כלל הפלגים המשתתפים בבחירות, כי הם מקבלים את התנאים המצוינים בהסכם אוסלו בדבר דחיית דרך הטרור והאלימות. כן נכון

שישראל תציב גם את שלוש הדרישות של הקוורטט כתנאי להידברות עם חמאס לאחר ניצחונו בבחירות 2006 - הכרה בישראל, נטשת הטרור וכיבוד ההסכמים שנחתמו בין אש"פ לישראל – כתנאי להשתתפות כל מפלגה וארגון בבחירות.

קרוב לוודאי שחמאס והארגונים האחרים, להוציא פתח, ידחו את הדרישות האלה. ואולם, אז לא תרבוץ האחריות לפתחה של ישראל, ויובהר – שוב – כי בחירות ברשות אמורות להתנהל על פי מתווה אוסלו ולפיו בלבד, וכי אין להעניק בעקיפין לגיטימיות לתנועות וארגונים הדוגלים בטרור. כך תודגש בפני כולי עלמא המחויבות הישראלית למסגרת ההסכמית. יהיה בכך גם כדי לחזק את דרכו של אבו מאזן, הדוגלת במאבק המדיני ובתיאום הביטחוני עם ישראל כדרך המועדפת להשגת עצמאות פלסטינית, ולסכל את שאיפת חמאס להשתמש בבחירות כפלטפורמה לחיזוק כוחו הפוליטי וכאלטרנטיבה לגיטימית בזירה הפלסטינית. בשלב זה, לישראל תועיל אפוא היצמדות לתנאי הקהילה הבינלאומית שהוצבו בפני חמאס, מצד אחד, ולהסדרים שעוגנו בהסכמי השלום, מהצד האחר.